

KİTAP İNCELEMESİ

Afyonkarahisar Kent Müzesi Araştırmaları Cilt I

Editör: Cihat Cihan

Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları, No: 55,

Afyonkarahisar, 2018, 310 s.

ISBN:978-605-81376-3-9 (Tk) 978-605-813-4-6

1. Giriş

“Afyonkarahisar Kent Müzesi” bir yerel yönetim hizmeti olarak 2009-2019 yılları arasında iki dönem Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı görevini yürüten Burhanettin Çoban tarafından kentin tarihi, kültürel ve sosyolojik birikimini korumayı ve tanıtmayı hedefleyen bir kültür hizmeti projesidir. Proje için Çavuşbaşı Mahallesi’nde tarihi dokuya uygun içerisinde müze, sergi, konferans, kütüphane, atölye ve satış salonlarının bulunduğu yerleşkenin yapımı halen devam etmektedir.

Gönderilme Tarihi

30.05.2019

Kabul Tarihi

04.09.2019

Projeye Afyon Kocatepe Üniversitesi dahil edilerek Kent Müzesine temel oluşturacak kültürel ve doğal varlıkların belirlenmesine ilişkin 24.03.2016 tarihinde protokol yapılarak projenin akademik çalışmalarının hazırlanması ve gönüllülük esasına göre bir çalışma ekibi oluşturulması için akademisyen Turan Akkoyun koordinatörlüğe getirilmiştir. Belirlenen araştırma projelerinden 18’i tamamlanmıştır. Bunlardan ilk 10 araştırma projesi Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı tarafından Afyonkarahisar Kent Müzesi Araştırmaları Cilt I. başlığı altında 2018 yılında yayınlanmıştır. Akademik çalışmalar devam ederken gelişmeler bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır (Akkoyun, 2018: 236-237 ve Akkoyun, 2017:767-786).

2. Afyonkarahisar Kent Müzesi Araştırmaları Cilt I

“Afyonkarahisar Kent Müzesi Araştırmaları” kitabı, her bir bölümü alanlarında önemli çalışmaları olan akademisyenler tarafından hazırlanmıştır. Editörlüğünü akademisyen Cihat Cihan’ın yapmış olduğu kitap 310 sayfadan oluşmaktadır. 10 bölüm halinde ve her bir bölümü farklı akademisyenler tarafından hazırlandığı için inceleme/değerlendirme her bölüm için ayrı ayrı yapılacaktır. Kapak resmi olarak Afyonkarahisar’ın sembolü Karahisar Kalesinin gece çekilmiş bir fotoğrafının kullanılması kitabın içeriğine uygun olduğu kadar Kent Müzesi projesi içinde anlamlı bir seçim olmuştur.

Kitap, Afyonkarahisar Belediye Başkanı Burhanettin Çoban’ın (2009-2019) Afyonkarahisar Kent Müzesi projesi hakkında bilgiler verdiği, proje ve kitaba katkı sunanlara teşekkür dileklerini ilettiği “Kent Müzemiz” başlıklı takdim yazısı ile başlamaktadır. Önsöz kısmını kaleme alan Cihat Cihan; Kent Müzelerinin tarihi ve kültürel birikimi geleceğe taşınmasındaki önemine vurgu yaparak, Afyonkarahisar

Kent Müzesi projesini hayata geçirenlere ve kitabın hazırlanmasına katkı sağlayan akademisyenlere teşekkürlerini iletmektedir. Kitabın denetimden geçtiği hakem kurulu listesinde Ali Gazel, Ercan Taşkın, Ferudun Ata, Mustafa Kemal Şan, Özdemir Koçak, Safiye Elif Korcan, Vehbi Günay, Alper Başer, Eyup Başkale, Ayşe Aydın, Necdet Bilgili, Selim Kaya, Ufuk Uğur, Celalettin Vatandaş, Esra Değerli Sarıkoyuncu, Mevlüt Çelebi, Mustafa Güler, Özer Külebi, Şuayip Özdemir, Yusuf Ayönü, Burhan Kılıç, M. Zahit Yıldırım, Hakan Yılmaz, Nilgün Nurhan Kara, Selim Pullu yer almaktadır.

“Çağlar Boyu Afyonkarahisar (Tarih Öncesinden Frig Hakimiyetinin Sonuna Kadar)” başlıklı 1. Bölüm (ss.1-21) Arkeolog Ümit Emrah Kurt tarafından hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar’ın tarih öncesi Neolitik, Kalkolitik ve Tunç dönemleri ve Hitit ve Frig uygarlıkları hâkimiyetinde kaldığı dönemler ana hatlarıyla anlatılmaktadır. Arkeolojik kazı ve yüzey incelemeleri sonucu ortaya çıkarılan dönemlere ait eski yerleşim yerleri günümüzde bulunduğu yer adlarıyla birlikte tablolar halinde verilmiştir. Hitit ve Frig dönemlerinden kalma Nekropol, Kaide, Stel, Yazıtlar, Anıtlar ve diğer kalıntılar hakkında verilen tanıtıcı bilgiler Afyonkarahisar’ın 7500 yıllık tarihi mirasa sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

“Afyonkarahisar’da Türk Hâkimiyeti (Selçuklu ve Beylikler Dönemi)” başlıklı 2. Bölüm (ss.25-53) Genel Türk Tarihçisi Cihat Cihan tarafından hazırlanmıştır.

Bölümde Afyonkarahisar’ın Bizans döneminde önemli yerleşim merkezlerinden biri olduğu, Müslüman Araplar ve Bizans arasında meydana gelen savaşlarda geçiş güzergâhında yer almasından ve zapt edilesi zor bir kaleye sahip olmasından dolayı önemli bir merkez haline geldiği vurgulanmıştır. Türklerin Anadolu’da ilk olarak Müslüman Arapların Bizans üzerine yaptığı seferlerde görülmeye başladıkları, Abbasi ordusunda Afyonkarahisar kuşatmasına katılan Türk komutanların fetihlerdeki payına dikkat çekilmiştir. Malazgirt savaşı öncesi ve sonrasında Selçuklu liderliğinde Türklerin, Bizans egemenliğindeki Anadolu’yu Türkleştirmek için verdiği mücadele ve Afyonkarahisar’ın Türk yurdu haline getirilme aşamaları detaylı şekilde işlendiği görülmektedir.

Afyonkarahisar’ın bir dönün Karahisar-ı Sahip olarak anılmasına vesile olan Sahip Fahreddin Ali ve devamında torunları Sahip Ataoğulları’nın kentin tarihinde önemli yeri olduğu görülmektedir. Selçuklu ve Beylikler döneminden kalma mimari yapılar hakkında sunulan bilgiler, kentin Türk tarihi açısından önemini ortaya koymaktadır.

“Afyonkarahisar’da Osmanlı Dönemi Cami ve Mescitleri” başlıklı 3. Bölüm (ss.57-87) Osmanlı Tarihçisi ve Siyaset Bilimci Zekî Polat tarafından hazırlanmıştır.

Müslüman Türklerin şehir yaşamı sosyolojisinde cami ve mescitlerin önemi büyüktür. Zira kentleşme, varsa kale etrafında ya da cami merkezinden çevreye doğru olmuştur. Bu anlamda Afyonkarahisar’da kentleşmenin izi ya da yönünün tespiti için her ikisi de mevcuttur.

Osmanlı dönemi mescit ve camilerinin kitabın içerisinde müstakil bir bölüm olarak ele alınması, Afyonkarahisar'ın kentleşme serüveni ve İslam kimliğini göstermesi açısından önemlidir. Karahisar kalesi etrafında başlayan ilk kentleşme, şehrin Müslüman Türkler tarafından yurt edilmesiyle birlikte mescit ve camiler etrafına şekillenmiştir. Kendine has mimari özellikleriyle Selçuklu eseri Cami-i Kebir/Ulu Cami, Fatih Sultan Mehmet'in ünlü Paşası Gedik Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilen ve halk arasında İmaret cami olarak anılan külliye, Mevlevi dervişi geleneğini Afyonkarahisar'a taşıyan Mevlevihane cami ve diğer cami ve mescitlerin tüm yönleriyle değerlendirilmesi, Afyonkarahisar'ın tanıtımına katkı sağlayacaktır.

"Afyonkarahisar'daki Osmanlı Dönemi Ticari ve Su Mimarisi Yapılarına Genel Bir Bakış: Bedesten, Kervansaray, Han, Hamam ve Çeşmeler" başlıklı 4. Bölüm (ss.91-112) Osmanlı Müesseseleri Tarihçisi Mustafa Karazeybek tarafından hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar'da varlığını koruyan ve dahi zaman içinde yok olan Osmanlı eserleri Bedesten, Kervansaray, Han, Hamam ve Çeşme ad ve yerlerinin tespitinin yapıldığı bölümde eserlerin mimari özelliklerine de yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak Vakıf Tahrir Defterleri, Şerriye Sicilleri gibi arşiv belgelerine başvurulmuş olması Afyonkarahisar araştırmacılarına kaynak bir eser sunmaktadır.

Afyonkarahisar'ın coğrafi konum itibarıyla geçiş güzergahlarının kavşağında olması kentteki ticarete katkısı olduğu kadar, ticari amaçlı mimari yapılarında varlığını artırmıştır. Tüccar ve seyyahların uğrak yerleri olan Bedesten, Kervansaray, Han, Hamam ve Çeşmelerin bir çoğunun vakıf malı olması, kervansaray hizmetin ücretsiz verilmesi sosyal sorumluluk taşıyan medeni bir toplumun varlığının kanıtıdır.

"Osmanlı Döneminde Afyonkarahisar'da Eğitim" başlıklı 5. Bölüm (ss.115-150) Uzman Yusuf İlgar ve Osmanlı Tarihçisi ve Siyaset Bilimci Zelkif Polat tarafından hazırlanmıştır.

Osmanlı'da XIX. yüzyıl sonlarına kadar devletin askeri ve idari bürokratlarının yetiştirilmesi dışındaki halk çocuklarının eğitimi vakıflar aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Cami bitişiğinde ya da yakın çevresinde konumlandırılan sıbyan mektepleri ve medreseler Cumhuriyet sonrası kaldırılarak eğitim/öğretim faaliyetleri devletin tekeline alınmıştır.

Selçukludan Osmanlıya kalanlarla birlikte süreç boyunca Afyonkarahisar'da açılan Sıbyan Mektebi, Medrese, İptidai, Rüştüye, İdadi ve Ermenilere ait okulların varlığı eğitime verilen önemi ortaya koymaktadır. Bunların birçoğunun geleneğin devamı açısından günümüze ulaşmamış olması üzüntü vericidir. Başlatılan Kent Müzesi Projesi ve akademisyenlerin bu değerli çalışmaları; Afyonkarahisar'daki kültürel varlığın tespiti ve gelecek nesillere tarihi mirasın aktarılması bakımından umut vericidir.

"Millî Mücadele'de Afyonkarahisar" başlıklı 6. Bölüm (ss.153-175) Türkiye Cumhuriyeti Tarihçisi Turan Akkoyun tarafından hazırlanmıştır.

Mondros Mütarekesi sonrası Afyonkarahisar'ın İngiliz, Fransız, İtalyan ve sonrasında Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olması Afyonkarahisar'ın stratejik

konumunun gereğidir. Kitabın bu bölümünde; işgal günlerinde Afyonkarahisar halkının Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri aracılığıyla ortaya koyduğu mücadeleyi ve Büyük Taarruz'un askeri hazırlık safhalarını okurken, Afyonkarahisar'dan sökülen düşmanın tutunamayarak kısa zamanda yurttan atıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihin bir cilvesidir ki; bir milletin kaderi, bir şehrin kaderinde düğümlenmiştir. Kocatepe'den başlatılan askeri hareketin, Başkomutan komutasındaki Türk ordularının zaferiyle sonuçlanması Afyonkarahisar'ı Anadolu Türklüğünün kaderinde kritik öneme haiz bir şehir haline getirmiştir.

"Kent Belleği Çerçevesinde Afyonkarahisar'da Millî Mücadele Döneminde Yaşananlara İlişkin Sözlü Tarih Çalışması" başlıklı 7. Bölüm (ss.179-195) Sinema Akademisyenleri Hakan Yılmaz, Sena Çoşkun tarafından hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar'da Millî Mücadele dönemi tüm yönleriyle verildikten sonra döneme şahitlik edenlerin ve yakınlarının döneme dair anlatılarının sunulması birbirini tamamlar nitelikte olmuştur. Günümüzde hemen hepsini kaybetmiş olduğumuz Millî Mücadele kahramanlarının yayınlanmış anıları araştırmacılara önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak bunlar sınırlı sayıda olduğu kadar işgalin halk üzerinde bıraktığı psikolojik tesiri, mücadelenin halktaki karşılığını ve alınan zaferin yeşerttiği umudu tam olarak yansıtmaması bakımından yetersiz kalmaktadır. İşte bu noktada Millî Mücadeleye aktif ya da pasif olarak muhatap olmuş Afyonkarahisar halkının anılarına yer verilmiş olması kitabı ayrıcalıklı hale getirmektedir.

"Afyonkarahisar Basın Tarihi" başlıklı 8. Bölüm (ss.199-227) Türkiye Cumhuriyeti Tarihçisi Turan Akkoyun tarafından hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar'da Cumhuriyet öncesi az sayıdaki yerel basın faaliyetlerinin Millî Mücadele sırasında mücadelenin bir parçası olarak bir nebze artış gösterdiği, özellikle İkaz Gazetesinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Çok partili demokratik hayatın ülke genelinde yarattığı huzur ortamında yerel gazete/dergi sayısındaki hızlı artış ve dönemin siyasi iklimine uygun isimlerin seçilmesi de dikkat çekicidir. 1960 sonrası siyasi basın faaliyetlerinin yanında eğitim, dernek, ticaret ve meslek kuruluşlarının gazete/dergi çıkarmaya başlaması Afyonkarahisar'ın kent belleğini çeşitlendirdiğini görmekteyiz.

Afyonkarahisar'ın bir asrı aşan basın tarihinde kimi çok kısa süre yayın yapmış kimi de günümüze değin yayın hayatına devam eden gazete ve dergilerin titiz bir çalışmayla ortaya çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Afyonkarahisar basını farklı araştırmalarında konusu olmaya devam etmektedir. (Yıldırım, 2017:3019-3033)

"Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarihsel Gelişimi" başlıklı 9. Bölüm (ss.231-278) Sosyologlar Mehmet Karakaş, Hüseyin Koçak, Aslıhan Akkoç, M. Salih Danış, Songül Alkan tarafından hazırlanmıştır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin şehrin ekonomisinden sosyolojik ve kültürel değişimine, dahası kent kimliğinin oluşumuna yapmış olduğu katkılar yadsınamaz. 1974 yılında küçük bir binada yüksekokul olarak akademik faaliyetlerine başlayıp 1992 yılında müstakil bir üniversiteye dönüşmesiyle; günümüzde 5 Enstitü, 15 Fakülte, 4

Yüksekokul, 15 Meslek Yüksekokulu, Devlet Konservatuvarı, Uygulama ve Araştırma merkezleri, 45 bini aşan öğrenci sayısı, 2300 akademik ve idari personeli, geniş yerleşkeler üzerine kurulu modern mimarileriyle dikkat çeken bina ve tesisleriyle hem bilim dünyasına hem de Afyonkarahisar'a hizmet etmektedir. 18.04.2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle üniversitenin Rektörlüğüne atanan Sayın Mehmet Karakaş, bölüm yazarları arasında yer alarak kitaba katkı sunmuştur. Mezunu olmaktan onur duyduğum, hali hazırda yüksek lisans eğitimine devam ettiğim Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin tarihi gelişimine tanıklık etmiş biri olarak süreci tekrardan kitaptan okumak benim için heyecan verici olmuştur.

"Afyonkarahisar Ekonomisi" başlıklı 10. Bölüm (ss.281-310) Ekonomist Fikret Yaman ve Semih Açıkgozöğlü tarafından hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar ekonomisi, birçok farklı alanda hizmet veren canlı ve büyümeye açık potansiyele sahiptir. Hayvansal ürünlere bağlı et, süt, sucuk, yumurta, deri; tarım ürünlerine bağlı patates, kiraz, şeker, haşhaş; kalitesi ve kendine has özellikleriyle öne çıkan mermer üretimiyle ülke ekonomisine ciddi katkılar sunduğunu görmekteyiz. Termal sularının sağlık turizmine katkılarıyla birlikte Afyonkarahisar, son yıllarda aldığı yatırımlarla termal turizmin başkenti ünvanını almıştır. Afyonkarahisar ekonomisindeki bu zenginlik ve çeşitlilik şehirdeki işsizlik oranını azaltarak halkın sosyal refahını artırdığı da görülmektedir.

Afyonkarahisar'ın zengin tarihi ve kültürel mirasının şehrin ekonomisine katkısı yeterli düzeyde değildir. Bu alana gerekli yatırımların yapılması durumunda Tarih Turizmiyle de adından söz ettireceği açıktır (Keçili, 2018: 116-128).

3. Sonuç

Verilen bu bilgiler ışığında bir bütün olarak Afyonkarahisar'a bakıldığında doğal oluşum Karahisar kalesinden Hitit ve Frig medeniyetleri kalıntılarına; Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserlerine; Cumhuriyetin kurulmasında taşıdığı anlam ve önem itibarıyla Afyonkarahisar'ın anıtsal bir mekân, doğal bir açık hava müzesi olduğu görülecektir. Üniversitesiyle bilim dünyasına önemli hizmetler sunarken üretime dayalı ekonomisiyle ülke ekonomisinin büyümesine katkılar sunduğu müşahede edilecektir.

Kitabın Afyonkarahisar'ın tarihi, kültürel birikimini, sosyo-ekonomik potansiyelini tanıtmayı amaç edindiği düşünüldüğünde amacına fazlasıyla ulaştığını söylemek mümkündür. Şehrin tarihi sürecinde Osmanlı dönemi siyasi tarihine ayrıca yer verilmemiş olması bir eksiklik gibi dursa da bu eksiklik diğer bölümlerin içerisinde kısmen telafi edilmiş gözükmektedir. Bu açıdan kitap, hem Afyonkarahisar halkına tarihi mirası hatırlatırken hem de Afyonkarahisar üzerine yapılacak yeni akademik çalışmalara da kaynaklık edecektir.

Kaynakça

- Akkoyun T. (2017). "Tarih Bilimi Açısından Afyonkarahisar Kent Müzesi'nin Kuruluş Çalışmaları", *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, Alanya, ss. 767-786.
- Akkoyun, T. (2018). "Kent Müzelerinin Akademik Unsurları: Afyonkarahisar Örneği, *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Afyonkarahisar, ss.236-237.
- Keçili, S. (2018). "Tarihçilik Açısından Büyük Taarruz Sahasının Ekoturizm ile İlişkilendirilmesi", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.1, ss. 116-128.
- Yıldırım, A.C. (2017). "Girişimci, Gazeteci ve Eğitimci Tarihi Bir Şahsiyet: Afyonkarahisarlı Hacı Ali Bey", *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, Alanya, ss. 3019-3033.

Üzeyir Aygördü*

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
orcid.org/0000-0002-8857-5233

---

*Yazışma adresi. Email: uzeyiraygordi@hotmail.com